

XUSUSIY MAKTABLARDA O'ZBEK TILINI CHET TILI SIFATIDA O'QITISH
METODIKASI

Riskulova Gulnoza Ravshanovna

*Toshkent shaxar Shayxontaxur tumani**«Evrika Bilimdon» NOU xususiy maktabining birinchi toifali**Uzbek tili va adabiyot fan o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada ko'rsatilgan masalalarning qo'llanganlik darajasi amaliy ahamiyat kasb etadi. Til ta'limida metodologik yondashuv zaruriy omil ekan, uni nazariy va amaliy jihatdan hayotga tadbiq etish muhim masaladir.

Kalit so'zlar: o'zbek tili, milliy dastur, ta'lim sifati, pedagogikaning uch doirasi, pedagogikaning uch texnikasi, tana tili, o'qituvchi nutqi, skafolding, havoza, yaqin rivojlanish sohasi, til ta'limi.

O'zbek tilini o'qitishda xorijiy tillarni o'qitishdagi muayyan tajribalarni olib kirish ushbu maqolaning maqsadlaridan biri hisoblanib, o'zga tilli guruhlarda o'zbek tilining samaradorligini oshirish, dars sifatini yaxshilash uchun qilingan harakatdir. Unda quyidagi vazifalar belgilanadi:

- a) Ta'limda milliy va xorijiy tajribani qiyoslash;
- b) O'qituvchi va dars sifatini oshirish bilan bog'liq omillarni tadqiq etish;
- s) O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitishda xorijiy tajribalarni qo'llash ikoniyatlarini o'rganish;
- d) Til ta'limida psixologik va metodik kompetentsiyalarni tahlil qilish. O'zbek tili darslik va qo'llanmalarining salmog'i va sifatining oshishi til o'rguvchining ta'limini osonlashtiradi, idrokini ravshanlashtiradi.

Mamlakatimizda ta'lim siyosatining avj olishi salohiyatli, bilimli va iqtidorli yoshlarni tarbiyalash va jahon sahnasida raqobatbardosh kardlarni tayyorlash bilan bog'liq. Ta'limni shunchaki emas, balki sifatli o'qitishga bo'lgan e'tibor hamma zamonda ham diqqat markazida bo'lgan, ammo bugun jahon miqyosida zamonaviy standartlarga mos kelish masalasi xorijiy tajribaga murojaat qilishga undaydi. Shu ma'noda, bugun milliy va xorijiy tajribani uyg'unlashtirgan "Milliy dastur"ni yaratishga bo'lgan ehtiyoj amaliy ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun, O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentyabrdagi O'RQ-637-sonli "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun mamlakatimizdagi mavjud dasturning kuchini yo'qotdi.

Endi jahon hamda mintaqamizdagi tajribalar o'tilajak darslarimizda o'z aksini topadi. O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitish bo'yicha muayyan qadamlar qo'yilgan bo'lib, 1991-yillarda nashr etilgan X.Ismatullayevning "Самоучитель узбекского языка", asari, shuningdek, M.A.Batirova va boshqalar tomonidan yozilgan "Учимся говорить по-узбекски. Русско-узбекский разговорник" kitobi dastlabki ishlar hisoblanadi. 10 yildan ortiq vaqt o'tib, 2003-yilda R.Rasulovning bir necha olimlar bilan hammulliflikda yaratgan "O'zbek tili"si dunyo yuzini ko'rdi. Yana 10 yildan so'ng 2012-yilga kelib T.S.Sorokinaning "Узбекский язык для стран СНГ" asarini mukammal ish sifatida ko'rsatish mumkin bo'ldi.

Bugungi kunda G.Ergasheva va MO'TUL jamoasi tomonidan ishlab chiqilgan adabiyot o'zgacha nom ostida kreativ yondashuvni o'zida aks ettirmoqda. "O'zbekona" [Ergasheva 2020; Ergasheva, Adilova 2021] bugun ko'pchilikning e'tiborini qozondi. Lekin biz bu bilan to'xtab qolmasligimiz kerak. Xorijliklar uchun tanlov imkoniyatini yaratish o'zbek filologlari oldida turgan majburiyatdir. Shuningdek, yangi metodik yondashuvlarni o'zida aks ettirgan adabiyotlarni yaratish kun tartibidagi masaladir.

Til ta'limida uchta qadriyat bor:

- til ta'limi davlat qadriyati sifatida;
- til ta'limi ijtimoiy qadriyat sifatida;
- til ta'limi shaxsiy qadriyat sifatida. Bular o'zaro bir-biriga bog'liqdir.

Mamlakatda til ta'limining rivojlantirishi davlat, jamoat va shaxsiy manfaatlar uyg'unlashgandagina ro'y beradi. Unga siyosiy tus berganda, ijtimoiy ahamiyatini muvofiqlahstirganda, inson omili yuqori pog'onaga ko'tarilganda – shaxsiy manfaatlar, xususiylar nuqtai nazarlar ustun qo'yilgandagina til ta'limidagi muammolarni hal etish; jamiyat oldida turgan ijtimoiy-pedagogik natijalarga erishish; davlat, ta'lim, ijtimoiy madaniyat maqsadlarining yuqori sifatlariga erishish mumkin.

Zero, har qanday tilning roli uning jamiyatdagi, davlatdagi mavqei bilan belgilanadi. Til xalqaro aloqa vositasi bo'lishi mumkin. Bunga, birinchi navbatda, ijtimoiy vazifalarning maksimal miqdorini bajaradigan global qamrovli va universal madaniyat tillari kiradi. Bunday tillarga, masalan, ingliz, rus va nemis tillari misol bo'la oladi. Agar til ma'lum bir mintaqaning bir qator mamlakatlarida (masalan, nemis tilida – nemis tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda) so'zlashsa, bu til davlatlararo til maqomiga ega bo'ladi.

Til davlat yoki mahalliy til rolini o'ynashi mumkin. O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitish mamlakatimizda lokal (mahalliy) tus olgan bo'lib, akasriyat adabiyotlar o'zga tilli guruhlar uchun mo'ljallangan. (Shu o'rinda, o'zbek tilini o'qitish metodikasini yaratishda B. To'xliyev, M.Shamsiyeva, T.Ziyodovlarning (To'xliyev, Shamsiyeva, Ziyodova 2006), Yo'ldoshev Rustam A'zamovich (Юлдашев 2015) hamda olimlari Muxitdinova Xadicha Sobirovnaning (Muxitdinova 2020) hissalarini e'tirof etish lozim.) Shuning uchun, xorijliklar adabiyotlarning yetishmovchiligidan shikoyat qiladi. Oliy ta'limda esa davlat tili sifatida lingvokulturologik qirralari ochilmay o'rgatiladi. Bu tabiiy. O'zbekiston muhitida o'zga tilli fuqaroni qurshab olgan tilning xarakter-xususiyati, milliy mohiyati barq urgan shart-sharoit mazkur bo'shliqni to'ldiradi. O'zbek tilini xorijiy til sifatida o'qitish borasida yuqorida zikr etilgan tillarning metodikasidan andoza olish, boyitish, qayta ishlash, mavjud adabiyotlarni to'ldirish xorijliklar uchun qulaylik, tanlov imkoniyati garovidir.

Xorijliklar Nigora Azimovaning Amerikada 2010-yilda chop etilgan "Uzbek. An elementary textbook" ("O'zbek tili. Birinchi bosqich") (Azimova 2010); 2012-yil Moskvada nashr etilgan «Узбекский язык для стран СНГ» (Бакиев, Караева, Коршуноса, Краева, Тешабаева, Фролова 2012) darsligidan keng foydalanishadi. Bundan tashqari bugungi kunda bir necha loyihalar ham avj olib bormoqda. Misol qilib MO'TUL jamoasining "O'zbekona" loyihasini keltirish mumkin. Aytish kerakki, bunday loyihalar qancha ko'p bo'lsa til ta'limida sog'lom raqobat; izlanishga, tilning yangi qirralarini kashf etishga bo'lgan ishtiyoq; tadqiqiy yondashuv va nuqtai nazarlarga keng yo'l ochiladi. 1997-yilda "Chet elliklar uchun.

O'zbek tili – 1” (Rafiyev 1997) nomli kitob ham bu masladagi dastlabki muhim qadamlardan biri hisoblanadi. Zero, u muayyan til muhitiga moslashgan bo'lib, milliy koloriti o'zbek tili bilan umumiy hisoblangan til egalariga mo'ljallanganligi bilan ahamiyatli.

Xulosa o'rnida, Yaratilajak adabiyotlar ana shunday muayyan millat xususiyatlariga moslashlashtirilgan bo'lishi muhim masala. Bunda idrok masalasi; ong ostida qotib qolgan intizom masalasi; diniy, ijtimoiy, milliy qadriyatlar masalasi til o'rganishga to'siq bo'lmasligi haqida so'z bormoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Azimova, Nigora. 2010. Uzbek: an elementary textbook. USA.
2. Brown, H; Yorio, Carlos; Crymes, Ruth. 1977. DC: Teachers of English to Speakers of Other Languages, Washington, – P. 144–158.
3. Ergasheva, Gulruxsor. 2020. O'zbekona. Muharrir. Toshkent. 100 bet.
Ergasheva, Gulruxsor; Adilova, Saodat. 2021. O'zbekona. Muharrir. Toshkent. 301 bet.
4. Krashen, Stephen. 1977. Some issues relating to the monitor model // Teaching and learning English as a Second Language: Trends in Research and Practice: On TESOL '77: Selected Papers from